

קריעה על מקום המקדש בזמן הזה

הרב דניאל מילר

הקדמה

א. הצגת הנושא הנידון.

זה לשון השו"ע, או"ח סי' תקס"א:

[א] הרואה ערי יהודה בחורבן אומר: ערי קדשך היו מדבר, וקורע (ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להם כמו מן הצופים לירושלים) (ב"י). [ב] הרואה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון היתה מדבר שממה; וכשרואה בית המקדש, אומר: בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה, וקורע".

כתב על כך המשנה ברורה¹, בשם הב"י והב"ח:

"אפילו יושבין בהן ישראל, כיון שהישמעאלים מושלים עליהם – מקרי בחורבן".

פוסקים רבים הסיקו, כי אם הישראלים הם המושלים, בטלים דיני קריעה על ערי יהודה, כי הגדרת "חורבן" נגזרת מריבונות ושלטון (כעולה מהמשנ"ב) ולא מתיאור עובדתי של הרס וחורבן בלבד².

מה ההכרח לומר כך? מה מקור חידושו זה של הב"י המובא במשנ"ב?

ועוד, האם הגדרה מיוחדת זו משפיעה גם על חובת (או אי חובת) הקריעה על ירושלים בזמן שחזרה מלכות לישראל? יתכן וקריעות שונות הן, כי הרקע לחיובן אינו זהה, ואין בהכרח להקיש מדברי הב"י – הדן על ערי יהודה – גם לעניין ירושלים.

לעניין זה אין תמימות דעים בין הפוסקים בני ימינו. יש המשליכים חידוש זה גם לירושלים³, אך יש המחייבים⁴ (לפחות מסברה) לקרוע על ירושלים גם במציאות המיוחדת של ימינו.

כמו כן יש לבחון תקפה של סברה זו לגבי דין הקריעה על חורבן המקדש. מסברה, נראה שאין קשר בין חורבן הבית ושממות ההר לבין השלטון על א"י בכלל והר הבית בפרט. וכי שלטון וריבונות מקלישה את האבל על העדר המקדש בזמנו?

יצוין, יש אכן המקפידים לקרוע בגדיהם כדין בשעה שרואים הם את מקום המקדש החרב (ושועלים מהלכים בו, מחבלים בכרמים ומחללים שם שמים בפרהסיא). נכון הוא שדנים כיצד "לעקוף" חובה זו, הן ע"י שימוש בחולצה שאולה, או ע"י הקפדה שלא יוצר פער מעל חודש בין ראייה לראיה, או בכך שרואים את מקום המקדש בשבת בדווקא, ועוד ועוד. ואכ"מ לדון בשאלות אלו. אך עדיין, לדעה זו, קיים חיוב לקרוע. הורו כך רבים, כגון הגר"מ פיינשטיין זצ"ל⁵, הגר"ש גורן זצ"ל⁶, הגרשז"א זצ"ל⁷, הגר"ש מן ההר זצ"ל⁸, הרה"ג דבליצקי שליט"א⁹ ועוד. מאידך, מקובלנו מרבינו הגרצ"ה זצ"ל שבזמן הזה אין צורך לקרוע יותר, כי משנת תשכ"ז חל שינוי בריבונות על מקום המקדש. ננסה לבאר דבריו, כי כבר הורה זקן.

¹ שם סק"ב.

² עיין כדוגמא בספרו של הגרש"י זיין זצ"ל, 'המועדים בהלכה' עמ' שע"ח. וכן בספרו של הגר"ש גורן, הרה"ר זצ"ל – 'תורת המדינה', עמ' 103 ואילך, ב'אגרות משה' לגר"מ פיינשטיין זצ"ל, או"ח ד', ע', סק"א ועוד.

³ כגון הגרמ"פ באג"מ שם.

⁴ כגון הגרשז"א זצ"ל ב'מנחת שלמה', ח"א סו"ס ע"ג, (וכן בהערותיו לספר "יסודי הלכה" על הלכות אבילות המודפסים בסוף הספר).

⁵ בתשובתו דלעיל.

⁶ לעיל.

⁷ שם.

⁸ בסוף הספר "יסודי הלכה".

⁹ בקונטרס "אחר כתלנו".

ב. מקור ההלכה.

בפרק מ"א בירמיהו מתואר, כי בעקבות מינויו של גדליה בן אחיקם לנציב על שארית הפליטה הנותרת בארץ סמוך לחורבן בית ראשון, הגיע ישמעאל בן נתניה והאנשים אשר היו איתו אל גדליה למצפה, והרגוהו בחרב¹⁰. לאחר מכן כתוב¹¹, כי באו אנשים, "משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגדדים, ומנחה ולבונה בידם להביא בית ה'".

זה ברור, בגדיהם לא היו קרועים בעקבות השמועה על חורבן המקדש, וכך מוכיח סופו של הפסוק כי באו בידיעה שהם בדרכם לבית ה'. על מה ולמה קרעו בגדיהם? מכאן נתבונן בגמרא במסכת מו"ק הלומדת מכאן הלכה.

בירור הסוגיה העוסקת בחובת הקריעה

א. פשט הסוגיה.

במסכת מו"ק¹² אומרת הגמרא, כי נתייחדה קריעת אבל על אביו ואמו שמתו (ר"ל) בכך ש"אינו מאחה (תופר) לעולם".

בהמשך¹³ מובאת ברייתא המרחיבה הלכה זו למקרים נוספים:

"ואלו קרעין שאין מתאחין: הקורע על אביו, ועל אמו, ועל רבו שלימדו תורה, ועל נשיא, ועל אב בית דין, ועל שמועות הרעות, ועל ברכת השם, ועל ספר תורה שנשרף, ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים". בהמשך העמוד דנה הגמרא במקור לדין זה: "ערי יהודה מנלן? דכתיב ויבאו אנשים משכם משילו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרועי בגדים ומתגודדים ומנחה ולבונה בידם להביא בית ה' וגו'". עוד מובא שם: "אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: הוואה ערי יהודה בחורבנן – אומר: ערי קדש היו מדבר, וקורע. ירושלים בחורבנה – אומר: ציון מדבר היתה ירושלים שממה, וקורע. בית המקדש בחורבנו – אומר: בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדינו היה לחרבה, וקורע".

והנה, הגמרא מקשה רק על ערי יהודה – "מנלן", ולא מקשה כעין זה על דין הקריעה על ירושלים והמקדש. אם כן, שתיים עלינו להקשות: מנין אכן שקורעים על המקדש וירושלים ומדוע הגמרא לא מחפשת מקור לחובה זו.

ואולי סומכת הגמרא על מה שמבואר בהמשך. כפי שצוטט, בעת הקריעה יש צורך לאמר פסוקים מסוימים, ומסתבר כי אמירתם באה כדי לצקת תוכן למעשה הקריעה, להפכו ממעשה השחתה בעלמא למנהגי אבלות. מכיון שהפס' הנאמר מבטא את האבלות על חורבן ירושלים והמקדש, הרי שכבר למדנו מפסוק זה שיש להתאבל, וממילא – סברה היא שיש לקרוע. לכן לא שאלה הגמרא מהו מקור החיוב לקרוע, כי די לי בהימצאות הפסוקים המציינים אבלות זו.

בכך, אם כן, כבר הנחנו כי הקריעה היא חלק מדיני אבלות. אלא שיש להקשות – מדוע הגמרא מחפשת מקור לחובת הקריעה על ערי יהודה, והרי ישנו פסוק (זהו הנאמר בעת הקריעה) המלמדנו כי אנו אבלים על חורבן ערי יהודה.

היה מקום לבאר, כי קושיית הגמרא "מנלן" על ערי יהודה, אינה על עצם חובת הקריעה, כי אם על כך שזו קריעה תמידית שאינה מתאחית. כך אולי ניתן להבין בדברי הרא"ש בסוגיה, המצטט את

¹⁰ להבנת הרקע לסכסוך זה שנסתיים כך, מומלץ לעיין בספרו של הרב אבינר שליט"א "שובו אלי", עמ' 13 ואילך, המסדר את העובדות לפרטיהן.

¹¹ פסוק ה'.

¹² כ"ב:

¹³ כ"ו.

הגמרא בזה הלשון: **"ערי יהודה דכתיב ויבואו אנשים משילה ומשומרון שמונים איש מגלחי זקן וקרועי בגדים, משמע קרועין ועומדים לעולם"**, כשהדגש הוא על ה"לעולם", על אי-האיחוי. אך חוזר הקושי למקומו – מדוע לא חפשה הגמרא מקור המלמדנו שגם הקריעה על ירושלים והמקדש אינה מתאחה, כפי שמצאה הגמרא מקור להלכה זו בקריעה על ערי יהודה. שמא, די לה בגמרא למצוא מקור לקריעה מיוחדת זו על ערי יהודה ומכלל ק"ו נסיק שכן הוא בקריעה על ירושלים והמקדש.

ב. חובת הקריעה על ערי יהודה כעולה מפשט הסוגיה.
אך אולי יותר: אלמלא מקרא מפורש בירמיה, לא היתה קובעת הברייתא את החובה לקרוע על ערי יהודה, כי חידוש יש בהלכה זו וכפי שיבואר. סברה פשוטה אומרת, שיש לקרוע על ירושלים והמקדש גם אם אין מקור מפורש המצביע על כך. די בפסוקים המשתמשים במינוחים של אבלות כדי להסיק חובת קריעה זו, ואף להבין שזו קריעה עולמית (שאינה מתאחה) בגלל עומק משמעות החורבן. אך על ערי יהודה, צריך להשמיע מקור מפורש כי אין זה הכרחי מסברה. מדוע?
הרי עלינו לשאול גם מהכיוון ההפוך – מדוע לא תקנו קריעה על ערי ישראל? נכון שהפסוק מספר לנו על קריעה המיוחסת לחורבן ערי יהודה, אך היא אינה ממעטת ערים אחרות מחובה זו. ויותר, הפסוק לא מגדיר מפורשות כי זו היתה קריעה על ערי יהודה (כשיוך קבוצתי), כי שמא קרעו דווקא על אותם ערים מסוימות המצוינות. מה שברור לגמרא, כי יש להרחיב את חובת הקריעה על כל ערי יהודה ולא לכלול בזה גם את ערי ישראל, מלמדנו כי קיימת סברה יסודית, מהותית, המחלקת ביניהם. בכיוון זהה מעיר כבר הב"י¹⁴: **"הוה ליה למימר דעל כל ערי ישראל קורעין, דהא הני עיירות ערי ישראל הם ולא ערי יהודה. ושמא יש לומר דהני לא קרעו בגדיהם עד שראו המצפה שהיא מערי יהודה"**.
ומוסיף הב"ח¹⁵ וכותב: **"ומשמע, דעל ערי ישראל אין צריך לקרוע, דלא אמרו אלא בערי יהודה וכמעשה שהיה. אבל ערי ישראל דלא חשיבי כערי יהודה – לא"**.

מה היא חשיבות זו?
האמת, יש להקשות טפי: הרי מפשט הפסוקים שהוזכרו לעיל, וכפי שמדגישים הב"י והב"ח (בדבריו שלא צוטטו), קרעו הם על המצפה, שאינה נחלת שבט יהודה (כי צפונית לירושלים זו נחלת בנימין, ובכללה אזור המצפה¹⁶). צריך לאמר לכן, האבחנה היא בין ערי מלכות יהודה למלכות ישראל, ולא בין ערי נחלת שבט יהודה לשאר ערי ישראל. מה המיוחד בערי מלכות יהודה החרבות? וכי חורבן ערי מלכות ישראל אינו סיבה מספקת לאבלות ולקריעה?
הרב גורן זצ"ל¹⁷ תולה הבחנה זו בגדר קדושת המקום וקביעות הקדושה, ע"ש במה שהאריך. מסברה נראה, כי כיון שעיקר מלכות עם ישראל היא מלכות יהודה, צמח דוד, שבה גם ירושלים והמקדש, לכן – חורבנה הוא עיקר חורבן מלכות ישראל. כלומר, הקריעה אינה על חורבן הערים, כי אם על העדר המלכות וכל הכרוך בכך, והמלכות – היא יהודה. כך גם משמע בדברי "פאת השלחן"¹⁸, לר"י משקלוב, תלמיד הגר"א, הכותב בזה"ל: **"הרואה ערי יהודה בחורבן, אע"פ שיושבין בהן ישראל, כיון שהאומות מושלים עליהם, תכף כשרואה... אומר... וקרע"**¹⁹.

ג. מסקנת הדיון על ערי יהודה.

¹⁴ טור, א"ח, סי' תקס"א.

¹⁵ שם.

¹⁶ עיין יהושע י"ח, כ"ו.

¹⁷ בתשובתו המוזכרת לעיל, בפרט מעמ' 109 ואילך.

¹⁸ הלכות א"י פרק ג', סע' א'.

¹⁹ ועיין עוד בספר "הר הקדוש" לגר"נ שפירא, בתחילת הספר, וכן בעמ' שי"ד, שכ"ו, המבסס בהרחבה נקודה זו.

מכאן איפוא מקור לדברי הב"י, המסיים דבריו ואומר: **"אם יש בהן (= בערי יהודה) ישוב, אע"פ שהן בידי גויים, היה נראה לכאורה דאין צריך לקרוע. ואפשר, דכל שהן בידי גויים, אע"פ שיש בהן ישוב – בחורבנן מיקרי. וכן עיקר"**. וכעין זה כתב הב"ח שם: **"ופשוט הוא, דהאי ערי יהודה בחורבנן דקאמר, היינו אפילו יש שם ישוב, כל שיד האומות שולטת עליו, בחורבנן מיקרי"**, וכן פסק המשנ"ב²⁰.
מנין אבחנו זה, הכל-כך ברורה ומסתברת לב"י? בפשטות, כי הקריעה אינה על חורבן הישוב והיעדרו, כי אם על סילוק המלכות, וממילא הימצאות שלטון זר היא הקובעת את חובת הקריעה.
וכן, תקומת מדינת ישראל מבטלת את הצורך לקרוע על חורבן ערי יהודה, כי קמה מלכות יהודה הנופלת (וכפי שצינו לעיל מפוסקים אחרונים).

קריעה על ירושלים

א. דינו של הרואה את ירושלים בזמן הזה.
נתבונן בהמשך הסוגיה, מתוכה נעין מה יסוד הקריעה על ירושלים.
המשך לשון הברייתא (שהוזכרה לעיל) הוא: **"וקרע על מקדש, ומוסיף על ירושלים"**. מקשה על כך הגמרא: **"ורמינהו, אחד השומע ואחד הרואה, כיון שהגיע לצופים – קורע, וקרע על מקדש בפני עצמו ועל ירושלים בפני עצמה! – לא קשיא: הא דפגע במקדש ברישא, הא דפגע בירושלים ברישא"**.
כלומר, באופן בו רואה את המקדש בתחילה וקורע, ורואה לאחר מכן את ירושלים (עין רש"י המתאר מציאות כזו), יוסיף אז על קריעתו הראשונה. אך אם קרע קודם על ירושלים (מציאות פחות מורכבת), לכשיראה את מקום המקדש, יקרע קרע נוסף.
דעת הרמב"ן²¹, כי קרע "קריעה טפח לכל אחד". מבין בדבריו הב"ח בטור, כי **"משמע דאפילו באותו קרע עצמו, בשקורע ומוסיף בו טפח – יצא"**. ואילו לדעת הנמו"י, קרע קרע נוסף (אחר) כדי שיהא ניכר קרע זה כשלעצמו (לשונו: **"בעבור כבוד המקדש, דשמא לא יהא ניכר קרע המקדש"**). בפשטות, לפנינו מחלוקת נוספת שאינה נוגעת מהותית לחובת הקריעה על ירושלים כי אם על אופי וצורת הקריעה על המקדש שיעשה בצורה מבוררת וניכרת.
והנה, מקשה הרמב"ן:

"ואני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנן קורע, מה צריך לומר ירושלים בחורבנה, והלא ירושלים בכלל היתה".

ולכאורה נתרץ, שתי הלכות שונות הן. הכי ברור לגמרא כי הקריעה על המקדש והקריעה על ירושלים אינן נובעות מאותו מקור מחייב, וכל הדיון נסוב על השאלה מה לעשות כשרואים בזה אחר זה, ואין כל קושי מהכפילות שבקריעות; כך לכאורה נתרץ כאן. היינו, יתרץ רמב"ן, כי שתי הלכות שונות שנינו (קריעה על ירושלים, וקריעה על ערי יהודה) ואין כאן כל קושי של **"מה צריך לומר..."**, כלשונו.
מכאן, הבין הרמב"ן כי זו אותה חובה ולכן מקשה על הכפילות ששנינו. כלומר, מבין רמב"ן כי קרע על ירושלים שהרי עיר מערי יהודה היא.
מתרץ הרמב"ן:

"ויש לומר, שאם קרע על ערי יהודה, חוזר וקרע על ירושלים. שאילו בשאר ערי יהודה, קרע על אחת מהן – אינו קרע על השנית. וקרע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קרע אחר בפני עצמו. ואם קרע על ירושלים תחילה, אינו קרע על שאר ערי יהודה, שכבר קרע לקדושה שבכולן".

נראה לומר, כי הרמב"ן לא חוזר בו מהנחת היסוד שהניח בקושייתו כפי שביארנוה. אם חוזר הרמב"ן ומבין עכשיו כי שתי סיבות שונות הן לקריעה (על ירושלים ועל יהודה), מה הדמיון – שקובע רמב"ן – בין הקרע על עיר מערי יהודה ופוגש עיר נוספת, לבין הקרע על עיר מערי יהודה ופוגש את ירושלים.

²⁰ סק"א.

²¹ בחידושו (וכעין זה גם בספרו "תורת האדם").

ב. יסוד חובת הקריעה על ירושלים.

נסיק מהדברים, אף הקריעה על ירושלים היא חלק מחובת האבלות והקריעה על מלכות יהודה, רק שנתייחדה קריעה זו כהלכה לעצמה בגלל מיקומה המרכזי של ירושלים במלכות זו. לכן גם – כפי שראינו בפתיחת הדיון – יותר פשוט לגמרא כי קיימת חובת קריעה על ירושלים מאשר על ערי יהודה. כי ברור הוא שירושלים מבטאת באופן ממשי ועמוק את יסודה של המלכות.

מכאן למסקנת הרמב"ן שהוזכרה בתירוצו (וכן סובר הרא"ש בפסקיו במו"ק), כי אם קרע על עיר מערי יהודה, אין צורך לקרוע על עיר נוספת, כי זו אותה קריעה ממש, כקורע פעמיים על אותה עיר. (האם נדמה זאת כקורע על שני מתים? עניין זה יורחב לקמן). וכן, אם קורע על ירושלים תחילה לא יקרע שנית על עיר אחרת מיהודה, מאותה סיבה. אלא, כך הראשונים, נתחדשה בגמרא הלכה שכאשר קורע על עיר מיהודה ופוגש אח"כ את ירושלים, יקרע קרע נוסף בגלל תוספת האבל הקיימת בשעת פגישה זו.

הדברים נפסקו להלכה בשו"ע²², ומוסיף על כך הגרע"א בגליונו ואומר, כי אם קרע על עיר מיהודה, יוסיף מעט לכשיפגוש עיר נוספת מיהודה. מה שאין כן כשקורע על ירושלים ואח"כ נפגש בעיר מיהודה, א"צ להוסיף כלל. דבריו הובאו גם במשנ"ב, וצ"ע מה ההכרח לבאר כך, ובהמשך נעיר על כך שנית.

ג. המסקנה לזמן הזה.

נסיק מכך – כשם שאין חייב בזמן הזה לקרוע על עיר מערי יהודה בעקבות החלת הריבונות בהקמת המדינה, כך אין לקרוע – מסיבה זו – על חרבות ירושלים, כי חזרה המלכות למקומה. וכבר הבאנו כך בשם פוסקים אחרונים (בנוסף לרצ"ה זצ"ל) כמו הגר"ש גורן זצ"ל.

אין להתעלם מכך שהגרשז"א ב"מנחת שלמה"⁴ מכריע לא כך, ומצדד לקרוע גם כשהשלטון בידי ישראל, כי "כל זמן שרואים עדיין בעיר הקודש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם וכו', ואין אנו יכולים למעקר פולחנא נוכראה, עדיין היא בחרבנה", וחזר על הדברים בהערותיו שבסוף הספר "ייסודי הלכה". עפר אנו תחת כפות רגליו, אך אין זה בהכרח משמעות הסוגיה. מאידך, כדאי להעיר כי בגלל סברה זו, מוקדם עדיין לשנות את נוסח 'נחם' שבתשעה באב (ויה"ר שנזכה לראות בבנין ובעקירת כל סימן של ע"ז וכל פלחן זר ר"ל).

מעניין לציין כי החת"ס בתשובתו²³ דן על עדיפות קדושתה של ירושלים ביחס לשאר ערי יהודה, ומאריך במקור האבחנה. בין יתר דבריו מעיר החת"ס כנגד אלו שטענו כי יתכן ובזמנו יש עדיפות לצפת על ירושלים, ונפק"מ למי שקרע על צפת אם יחזור לקרוע על ירושלים. ושגגה היא שיצאה מפי שליט, וכי יש חובת קריעה על צפת? וכי מערי יהודה היא? וכבר העיר על דברים אלו הציץ אליעזר²⁴.

חובת הקריעה על מקום המקדש.

א. המסקנה הראשונית.

נסיק לכאורה ממה שנתבאר, כי אין השלכה להקמת מדינת ישראל על חובת הקריעה על מקום המקדש, כי זו אבלות לעצמה, שאינה כרוכה בחורבן מלכות יהודה (וירושלים). ממילא, מה לי אם יש מלכות או לא, סו"ס – מקום המקדש שמם בעוונותינו.

ב. דין הקורע על שני מתים (והשוואה לנידון).

נעניין לצורך כך בסוגיה נוספת.

²² שם, סע' ב'.

²³ יו"ד, רל"ג.

²⁴ ח"י, סי' א', סוף סק"א.

בהמשך הסוגיה דמו"ק²⁵ דנה הגמרא במי שמת לו מת וקרע כדין ומת לו – ר"ל – מת נוסף המחייבו קריעה, מה יעשה. כעקרון, קיימת אבחנה אם אירעה לו האבלות הנוספת תוך ז' לאבלותו או לאחר ז'. העיקרון²⁶, כי כשנוספה לו אבלות כשהוא תוך ז' לאבלות קודמת, הרי שהקרע הקיים מוגדר כקרע על אבלות, ועליו להוסיף קרע לאבלותו החדשה. לאחר ז', כיון שמן הדין יכול הוא לשלול את הקריעה (=לאחות באופן לא מדויק ולא מקצועי), ממילא, הקרע הקיים אינו מוגדר כקרע של אבלות. (הנמו"י מדגיש, כי גם אם לא שללו התפירה, העובדה שרשאי לשלול, מפקיעה את הקרע מהגדרתו הראשונית). לכן חובה עליו רק להוסיף קרע כל שהוא²⁷.

בכך נבין עתה את שהובא לעיל מהראשונים, כי הקורע על עיר מערי יהודה ופגע באחרת, פטור לקרוע עליה, משום שזו אותה חובת קריעה. אולי נאמר שזו חובה נוספת בעלת סיבה זהה, אך די לי בתוספת מועטת בלבד כדין הקורע אחר ז', וזו בעצם טענת רע"א שהובאה לעיל כדבר פשוט. מה שאין כן כשפגש קודם את ירושלים, מצד כבודה אין צורך להוסיף אפילו מעט על עיר אחרת כשפוגשה.

ג. עיון מחודש בחובת הקריעה על המקדש (מתוך הלכה זו).

והנה, מתוך כך יש להתבונן שנית ביחס שבין ירושלים למקום המקדש. הרי אם ראה קודם את ירושלים, כשרואה את המקדש חייב לקרוע קרע נוסף לעצמו. לכאורה, כמו במקרה של אבלות תוך ז' שצריך קריעה נוספת לאבלותו החדשה. מאידך, כשרואה קודם את המקדש, לכשיראה את ירושלים רק מוסיף על הקרע הראשון, מדוע? כדין אבלות לאחר ז'? מדוע כשראה קודם את המקדש, לכשיראה את ירושלים אח"כ הוא משול למי שמצוי אחר ז' לאבלותו, אך כשראה קודם את ירושלים עדיין הוא באבלו כאבל תוך ז', גם לכשיראה את המקדש אח"כ.

אמת שא"א להתעלם מכך שקריעה על המקדש וירושלים, דינה כקריעה על אביו ואמו שהרי אינה מתאחה לעולם. אולי נדון את השאלה הנוכחית (של קריעה אחר קריעה) בהקבלה לתוספת קריעה באבלות אב ואם, שם ההגדרות שונות במקצת.

אך גם כיוון זה טעון אבחנה מדוקדקת יותר. קיימת אמנם דעה בגמרא (רב ושמואל) לפיה הזמן המגדיר את סיום חובת הקריעה אינו סוף ז' (זמן השלילה) אלא סוף ל' (זמן האיחוי), וממילא – מי שקרע על אביו ואמו שא"א לאחות לעולם, תמיד צריך קריעה חדשה לגמרי על אבלות שנוספה. כך אולי נאמר באשר לקריעה הנידונה כאן על ירושלים והמקדש. אך לא תעלה לנו מזה ארוכה, כי דעה זו לא מוזכרת להלכה.

יתכן לדמות זאת להלכה אחרת שנאמרה באבלות אביו ואמו, לפיה תמיד יש לקרוע קריעה מיוחדת על אביו ואמו ולא להסתפק בקרע קיים, כלשון הגמרא שם: **"רבי יהודה בן בתירה אומר: על כולן קרע אחד, על אביו ואמו קרע אחד, לפי שאין מוסיפין על קרע אביו ואמו. מאי טעמא? אמר רב נחמן בר יצחק: לפי שאין בתוספת"**. וברש"י: **"אין בדין שמוסיף עליהם"**. לכאורה, אף כאן, ההקבלה לקריעה על אביו ואמו מחייבת תמיד קרע חדש. מאידך, הרי מצינו לא כך למי שקרע קודם על מקום המקדש ואח"כ רואה את ירושלים. לכן, העובדה שהקרע אינו מתאחה, אינה בהכרח יוצרת מקבילה מושלמת בין אבלות על אב ואם לבין אבלות על ירושלים והמקדש, הכוללת גם את דיני קריעה לבגד קרוע. אם כך, נשוב ונקשה: מדוע מחד – כשקורע על ירושלים בראשונה יקרע מחדש על המקדש כדין אבלות תוך ז', ומאידך – כשקורע על המקדש בראשונה, א"צ לקרוע מחדש על ירושלים, כאבל לאחר ז'?

ד. מסקנת הברור לעניין חובת הקריעה על המקדש.

²⁵ כ"ו:

²⁶ עיין רש"י כ"ו: "דלא".

²⁷ ועיין גם בשו"ע סי' ש"מ, סע' ג', כ"א, כ"ג.

נראה לומר, כשפוגש את מקום המקדש לאחר שקרע על ירושלים, נוצרת בזאת אבלות חדשה שלא היתה כמותה, ובזה גופא הוא כמי שלאחר ז' לאבלותו הקודמת על ירושלים. אך כשקורע על המקדש, כיון שמקום המלכות, שורש קיומו והווייתו, יסוד כוחו ומהותו – זהו מקום המקדש, לכן כשפוגש אח"כ את ירושלים, לא פסקה אבלותו על המקדש והוא כביכול עדיין תוך ז'. אמנם, באבלות על המקדש יש מה שאין באבלות על ירושלים, אך האבלות על ירושלים – אין בה מה שאין באבלות על המקדש, והוא עדיין באבלו. גם האבלות על המקדש נגזרת ממעמדה של מלכות ישראל. האבלות על מקום המקדש כוללת גם את האבלות על המלכות, שבה מקור צמיחתה וכוחה המיוחד. כיון שכך, הורה וחיידש רבנו זצ"ל (כנס ע"ג ענק), כי מעמדו המתחדש של מקום מקדשנו עם שחרורו בתשכ"ז, משמעותי גם לגבי דיני קריעה²⁸.

ה. עיון מחודש בפשט הגמרא.

בכך נבין עוד בפשט הסוגיה. יש לתמוה – הברייתא המוזכרת בגמרא, מלמדת רק ש"קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים". מדוע הברייתא מזכירה רק אפשרות זו כשדנה על דיני קריעה על המקדש ולא התייחסה ישירות לאפשרות הנוספת (המבוארת אכן בגמרא) בה רואה הוא קודם את ירושלים. וכי אפשרות זו עדיפה לתנא לאשמעין? בפרט, שדווקא אפשרות זו היא הפחות שכיחה ופחות מצויה, כמבואר ברש"י שהיא תיתכן במקרה ו"נכנס לירושלים בשידה תיבה ומגדל". אם כן, מה היתרון לתנא להשמיע דין זה בדווקא? משמע, יש עניין להיפגש עם הלכה זו דווקא דרך ומתוך מציאות מיוחדת זו. אלא שהיא הנותנת, ציור זה, המיוחד והפחות מצוי, הוא מה משלמדנו ביתר תוקף את מה שהסקנו על אופי חובת הקריעה על המקדש. מתוך דוגמא זו אנו עומדים על המהות המיוחדת הקיימת בקריעה על מקום המקדש, וכורכים אותו יחדיו עם שאר הקריעות שנתקנו עם החורבן.

הערות סיום לדיון נוסף

למותר לציין כי השלב של "עובר לעשייתו" מזמין המשך של הבירור בשאלות המתחדשות עם המציאות ההולכת ומתחדשת (פעמים נגלית ופעמים נכסית). כגון, מעמדם של חברון ובית לחם בזמן הזה, שבעוה"ר ניתנו למשיסה לזרים. האם היא – חלילה – כבר לא מיושבת והיא חרבה? מה מעמדן השלטוני של הרשויות הזדוניות השולטות שם? דוק ותמצא כי צה"ל רשאי, ועשה כן ביד רמה ומרים בכך את קרן ישראל, להיכנס בכל עת שיחפץ לאותם מקומות. האם זה מלמדנו כי המקום הוא תחת שלטון ישראל? ועוד, מה באשר להר הבית, מקום בית מקדשנו, האם חלילה חל שינוי מסוים במעמד המקום? השאלות רבות, ומכריחות אותנו להמשיך ולבחון את דבר ה' זו הלכה, ועוד חזון למועד.

בשולי הדברים :

ביום שחרור ירושלים, היו רבנו ו"הנזיר", הרב דוד כהן, יחד בכותל, ולמחרת הלך רבנו אליו כדי להביא לו את ספרו "לנתיבות ישראל" חלק א' שיצא לאור באותו כ"ח באייר תשכ"ז. אמר רבנו שבמעמד מול הכותל, הוא לא קרע בראותו את מקום המקדש, כי רק כאשר "הישמעאלים מושלים עליהם מקרי בחרבנך"²⁹, ויסוד זה שנאמר לגבי ערי יהודה נכון גם לגבי מקום המקדש. "הנזיר" הנהן בהסכמה והוסיף "הלא גם כבודו ראה שמרן הרב היה שם בבגדי שבת והוא לא קרע". כולם נדהמו וכל העיניים נסובו לרבנו, אך הוא הנהן בראשו "כן, ודאי"³⁰.

²⁸ באשר לתוכן המיוחד המתגלה בירושלים ובמקדש – עיין מאמרי ראי"ה ב' עמ' 298, ובקובץ המאמרים "כי עין בעין יראו" מאמרו של מו"ר הרב צבי טאו שליט"א, עמ' רמ"ו ואילך.

²⁹ שו"ע או"ח סי' תקס"א, משנ"ב סק"ב.

³⁰ מתוך האלבוים "רבנו", עמ' 211.